

"Cenâb-ı Hak, insanı pek acip bir terkipte halk etmiştir. Kesret içinde vahdeti, terkip içinde besâteti, cemaat içinde ferdiyeti vardır." Devamıyla açıklar mısınız?

Nasıl bir meyve, ağacın en uzağında ve en üstünde bulunur, ama ağacın bütün özelliklerini ve irsiyetini içinde program ve plan şeklinde bulundurur. Meyve bir şekilde, ağacın bir özeti bir modeli hükmündedir. Aynı şekilde **insan da şu kainat ağacının bir meyvesi bir neticesi gibidir.** Kainatın bütün hususiyetleri ve incelikleri insanın mahiyetine ince ve latif bir hat ile yazılmıştır. Âdetâ kainat küçültülüp ve preslenip insanın mahiyetinde ve özellikle de kalbinde dürülmüş bir top kumaş gibidir. **İnsan mahiyeti açılrsa, kainat olur; kainat dürülse insan olur.**

Bu nedenledir ki, insan bütün kainat ile alakadar ve bütün mevcudatla ilgilidir. Yüzü ve yönü mevcudat ve kainat olan kesret ile meşguldür. Zira insanın mahiyetindeki sonsuz acizlik ve fakirlik damarı ve bütün mevcudata muhtaç bir şekilde yaratılması insanı kainat ve mevcudatla ilgili ve irtibatlı hale getiriyor. Evet insan bir tavuğa muhtaç ve ilgili olduğu gibi, koca kainata ve gezegenlere de aynı derecede ve şiddette muhtaç ve ilgilidir. Bu da ister istemez insanı, kainat demek olan kesret ile irtibatlandırıyor.

Kainat kesret, insan ise bu kesretten süzülüp gelen bir vahdettir. Yani Allah kainat kesretini derleyip toplayıp, vahid olan insan suretine çevirmiştir, denebilir. Kesreti sıksan vahdet, vahdeti açsan kesret olur. İnsan ile kainat arasında böyle azim bir münasebet var.

"Terkip içinde besatet var" ifadesi de aynı manaya bakıyor. Yani insanın maddi cesedi kainattaki bütün element ve unsurların birleşmesinden hasil oluyor, ama öyle bir hilkat verilmiş ki, sanki terkip değil de besateti olan bir cevherden oluşuyor. Bu kadar bileşenden oluşan bir cesedin mükemmel bir uyum ve ahenk içinde bozulmadan ve dağılmadan durması, kudret-i İlahinin bir mucizesi değil de nedir?..

"Cemaat içinde fert olması" da aynı manayı tekid ve teyit eden bir ifadedir. İnsanın mahiyeti ve mahiyetindeki sayısız cihaz ve duyguları bir cemaati andırırken, mükemmel bir uyum ve ahenk içinde olması da bir fert gibi olduğunu gösteriyor.

İman ve ibadet ise insanın kesrete olan bu düşkünlüğüne ve irtibatına bir ayar çekiyor. Yani iman ve ibadet insanı kesret içinde, fena içinde boğulup gitmekten kurtarıp, vahdete ve birlik olan tevhide yönlendiriyor. Kainat denilen şu mahlukat ve mevcudatın Allah'ın bir sanatı ve Ona işaret eden bir marifet levhası olduğunu iman ve ibadet ile insan idrak ediyor. Şayet iman ve ibadet olmasa idi, insan mahlukat ve kesret içinde boğulup giderdi. Kendisine verilen yüksek kabiliyetleri adi ihtiyaçlar

çinde kokuşur giderdi. Bir koltuğun derdine düşüp kainata halife olma şansını kaybederdi. İşte iman ve ibadet insanın bu dağınık ve kuşatıcı mahiyetini toplayıp, bir cihet olan vahdete tevcih ediyor ve mevcudatın zilletli ve acıklı köleliğinden kurtarıp Allah'ın izzetli ve şerefli kulluğuna çıkarıyor.

"İ'lem Eyyühe'l-Azîz! Cenab-ı Hak, insanı pek acib bir terkibde halletmiştir. Kesret içinde vahdeti, terkîb içinde besâtet, cemaat içinde ferdiyeti vardır. İhtiva ettiği âzâ, havass ve letâifin her birisi için müstakil lezzetler, elemeler olduğu gibi; aralarında görülen sür'at-i teâvün ve imdattan anlaşıldığı üzere, her birisi arkadaşlarının lezzet, elem ve teessüratından da hisse alıyorlar. Bu hilkat sâyesinde, insan eğer ubûdiyet yoluna giderse; bütün lezzet, nimet, kemâlât nevilerinin bir kısımlarına mazhar olmaya şâyandır. Ve kezâ, eğer enâniyet yolunu tâkip ederse, çeşit çeşit elem ve azaplara da mahâl olmaya müstehaktır."(1)

"Kesret içinde vahdet, terkîb içinde besâtet"

Kesret; çokluk demektir, vahdet ise birlik. Meselâ, elimizdeki beş parmak kesrettir, bunlar bir araya gelerek **"bir el"** oluyorlar; kesretten vahdete geçiliyor. Artık o parmaklara **"el"** deniliyor, **"beş parmak"** denilmiyor.

Yüz trilyon hücreden bir insan bedeni inşa edilmiş. Artık o adam yüz trilyon hücre değil bir adamdır, kesret içinde vahdet meydana gelmiştir.

"Terkib içinde besatet" ifadesi insanın bedenine değil ruhuna bakıyor. **Besatet, "basit olma, terkip olmama"** manasına gelir. Oksijen basittir, hidrojen de basittir, onların bir araya gelmesiyle su molekülü meydana geliyor. İnsan ruhunun lâtifeleri ne suyun moleküllerine benzer, ne ışığın nenklerine, ne de beden hücrelerine. Onu meydana getiren şeylerin hepsi ayrı ve müstakil şeyler değil, hepsi bir tek şey. Yâni, onları birbirinden ayrı düşünmek mümkün değil. Karaciğerin ayrı, midenin ayrı, organlar olması gibi, akıl ayrı, kalb ayrı değil. Vicdan ayrı, hâfıza ayrı değil. Sevgi ayrı, korku ayrı değil. Bunların birlikte bulunmaları cihetiyle ruh bir terkip gibi görünürse de bu **"terkip içinde besatet"** vardır, yâni bütün bu hisler, duygular, akıl, kalp, vicdan tek bir şeydir. Bunlar ruhun parçaları değil, onun duyguları, lâtifeler, manevi cihazlarıdır.

Aynı şey farklı yönleriyle ele alındığında ayrı isimler alabiliyorlar. Buna basit bir örnek olarak, boş bir kağıdı verebiliriz. Bu kağıt, maddesi itibariyle kağıt, şekil yönüyle dikdörtgen, renk bakımından ise beyazdır. Yâni o şeye hem kâğıt denilir, hem dikdörtgen, hem de beyaz...

İşte insan ruhundaki akıl, kalb, vicdan için de benzer şeyler söylenebilir. Bunlar da

yaptıkları işler yönünden ayrı isimler alsalar da hepsi bir tek ruhturlar, ruhun ayrı fonksiyonlarından doğan farklı isimlerdirler.

“Cemaat içinde ferdiyet”

Toplumdaki diğer insanlarla birlikte ve cemaat hâlinde yaşıyoruz, ama benim şu anda dişim ağrıyorsa, bu ağrıyı tek başıma çekiyorum, diğer arkadaşlarım çekmiyorlar. Veya bir şeye üzölmüşsem, üzüntümü tek çekiyorum, beraber çekmiyoruz. Bir salonda yan yana oturuyoruz, ama her birimiz imanı, marifeti, takvası, bilgisi, mesleği, ruh yapısı, keder ve sevinci, karşılaştığı problemleri ve daha böyle nice yönüyle ayrı bir âlem.

“İnsanın bir ferdi sâir hayvânâtın bir nevi gibidir.” hakikatinin bir yönü de her insanın başka bir iç dünyasına sahip olmasıdır.

Her organın faaliyeti onun bir çeşit lezzetidir. İşini terk etmesi ise Üstad'ın ifadesiyle **“o uzvun bir nevi azabıdır.”** Yürümeyi terk etmesi ayak için bir azap, keza tutmayı bırakması da el için yine bir çeşit azaptır. Görme gözün, işitme kulağın, tat alma ise dilin hususi lezzetleridir.

Ruhtaki her bir lâtifenin de ayrı bir lezzeti var; anlamanın, inanmanın, hayal etmenin, hıfzetmenin, sevmenin, merhametin, şefkatin lezzetleri birbirinden ayrıdır. Bunların zıtları ise o lâtifelerin elemeleridir.

Öte yandan, bu organlar ve lâtifeler arasında bir yardımlaşma ve birbirinin imdadına koşma da söz konusudur. Yürüyen bir insanın elleri ve ayakları arasında bir yardımlaşma olduğu gibi, beynin muntazam çalışmasından gözün görmesine kadar çok organlar ve lâtifeler de bu yürüme olayına yardım etmekle, aynı zamanda birbirlerine de yardım etmiş gibi olurlar.

İnsanın bir işi sevmesi, ona iştıyak duyması, yapmayı istemesi, irade etmesi o iş için aklını yorması, gücünü kullanması, geçmiş bilgilerden yardım almak için hafızasını yoklaması ve daha nice manevi faaliyetlerin birlikte icra edilmesiyle o iş vücut bulabilmektedir. Ruhun mahiyeti gibi, onda sergilenen bu yardımlaşma faaliyeti de insan idrakinin çok ötelindedir.

Bir binanın, meselâ Selimiye camiinin mükemmelliği onu meydana getiren bütün unsurların mükemmelliğinden doğuyor. Yâni, kapısı da kubbesi de mihrabı da minberi de mükemmel olacaktır ki, Selimiye de mükemmel olsun. Sanki bu kemâl noktaya varma konusuna bu bölmeler arasında bir yardımlaşma vardır. Aynı şey insanın ruh binası için de geçerlidir. İmanı mükemmel olduğu gibi, akli, tefekkürü, vicdanı, sevgisi, korkusu, merhameti de mükemmel olacaktır. Bunların tümünden insan-ı kâmil ortaya çıkıyor.

“...Hakiki terakki ise; insana verilen kalp, sır, ruh, akıl hattâ hayal ve sâir kuvvelerin hayat-ı ebediyeye yüzlerini çevirerek, her biri

kendine lâıyk hususî bir vazife-i ubûdiyet ile meşgul olmaktadır.”(2)

"Bu hilkat sayesinde, insan eğer ubudiyet yoluna giderse, bütün lezzet, nimet, kemâlât nevilerine, kısımlarına mazhar olmaya şâyandır."

Lezzet ve azapların kendi içinde çok tür ve aksamaları bulunmaktadır ve insanın fitratı bütün bu lezzetleri almaya müsait yaratıldığı gibi, bütün acı ve azapları da almaya müsait bir şekilde yaratılmıştır. İnsanın her bir aza ve duygusu bir lezzet türüne açılan bir pencere gibidir. İnsan bu duygu penceresi ile o lezzete ulaşır. Aynı ölçü azap ve acı içinde geçerlidir.

İnsanın bütün lezzet, nimet ve kemalat çeşitlerine erişip ulaşması iman ve hidayete bağlanmışken azap, nikmet ve kusurlara sapması da inkar ve küfür hastalığına bağlanmışdır. Bu yüzden, huzur ve lezzet imanda sıkıntı ve azap küfürdedir.

İnsan her türlü huzur ve lezzeti tatmak istiyor ise, hayatını iman ile nurlandırıp ibadet ile duygularını ıslah ve terbiye etmelidir, aksi takdirde tersi bir hayata düşer.

Evet, iman mutluluğun anahtarı iken, küfür ve inkar azap ve acının anahtarıdır. Ve insan fitrat olarak bu iki duruma ve seçeneğe göre programlanmıştır.

Dipnotlar:

(1) bk. [Mesnevi-i Nuriye, Hubab.](#)

(2) bk. [Sözler, Yirmi Üçüncü Söz, İkinci Mebhas.](#)

- Buradaki besateti ruh olarak yorumlayanlar da var, ceset olarak yorumlayanlar da... Tevil farkının hikmeti ne olabilir?

İnsanların meseleleri anlayışları ve yorumlama biçimi farklılık arz edebilir. Önemli olan varılan sonucun bir olmasıdır.

Kainat kesret, insan ise bu kesretten süzülüp gelen bir vahdettir. Yani Allah kainat kesretini derleyip toplayıp vahid olan insan suretine çevirmiş. Kesreti sıksan vahdet, vahdeti açsan kesret olur. İnsan ile kainat arasında böyle azim bir münasebet var.

"Terkip içinde besatet var" ifadesi de aynı manaya bakıyor. Yani insanın maddi cesedi kainattaki bütün element ve unsurların birleşmesinden hasil oluyor, ama sen zannedersin ki terkip değil besateti olan bir cevherden oluşuyor. Bu kadar bileşenden oluşan bir cesedin mükemmel bir uyum ve ahenk içinde bozulmadan ve

dağılmadan durması, kudret-i İlahinin bir mucizesi değil de nedir.

Kainatta ve insanda görülen bütün vahdet ve besatetler Allah'ın irade ve kudretinin bir tecellisi bir cilvesidir. Dağınıklığındaki birlik ve basitlik İlahi irade ve kudretin *-tabiri caiz ise-* bir gövde gösterisidir.